

GLOBALIZACIJA - PROŠLO NESVRŠENO VRIJEME

KREŠIMIR BLAŽEVIĆ
Bućanova 14
HR-10000 Zagreb

UDK 316.32
Izlaganje sa skupa
Conference paper
Primljeno/Received: 29.09.2004.

Bauk globalizacije širi se svijetom. Ova parafraza poznate Engelsove rečenice zaista tako izgleda u očima običnih ljudi ili iz mikroperspektive. Ovim radom želim ponajprije postaviti pitanja, jer odgovore je još uvijek teško naći. Globalizacija nije od jučer niti od nedavno. Ona se ciklički pojavljuje tijekom cijelog ljudskoga vijeka bilo kroz ratove velikih osvajača i njihovih ogromnih carstava koja su mahom propadala, a običan čovjek je služio samo za ispunjene nećijih ambicija (bolesnih - sic!). Tako ako se okrenemo prema prošlosti možemo zaključiti da su veliki osvajači kao što su bili Aleksandar Makedonski, Julije Cezar, Karlo Veliki, križari, Hitler, Staljin, a mnogi manji diktatori i osvajači (ili manje poznatiji) željeli zapravo svijet za sebe. Svijet pod svojom čizmom ne mareći za tradicije drugih, manjih naroda već su ih svi željeli podvrgnuti svojoj kulturi i civilizaciji ili, možda je ispravnije reći, samo svome i jedino svome svjetonazoru.

Mislim da je ovdje potrebno istaknuti da nitko od navedenih osvajača, možemo se vratiti i u vrijeme konkvistadora, nije mario za tradicije i kulture drugih već su ih željeli pokoriti samo svojoj kulturi. No civilizacije nisu iste, ali niti bilo koja kultura ni civilizacija nije manje vrijedna ni manje važna od druge. I Bušmani i Aborigini koje većina stanovništva svijeta drži zaostalima i primitivnima, nisu manje vrijedni nego li tehnološki i ekonomski razvijene zemlje Zapada. Kako će se na njih odraziti proces globalizacije, pitanje je na koje možemo dati samo dva odgovora: ili će ih se pustiti da žive kako su živjeli ili će biti zbrisani s lica zemlje. A to se već događalo. Zavirimo samo u Bibliju i pogledajmo kako su nestali mnogi narodi kada su židovi kročili prema svetoj zemlji Kaanan. Koliko je ljudi čulo za Jesubejce koji su nestali u ratu s židovima? Malo. O njima tek svjedoči Biblija u Starom Zavjetu u Knjizi izlaska. Nikakvih tragova o tome i još mnogim narodima nije ostalo osim imena. Nije li već tada, kada je pisan Stari Zavjet dan određeni putokaz kako će se stvari u čovječanstvu dalje razvijati?

Hoće li svijet postati globalno selo ili će se pretvoriti u globalno pleme kako je to već 1962. godine najavljiavao Kanađanin Marshall McLuhan kome su ove sintagme pripisane ili će se mali narodi na neki način oduprijeti velikim silama i sačuvati vlastiti identitet? Jer upravo se o identitetu radi.

U enciklopediji Britannici globalizacija je definirana kao proces koji kroz iskustvo svakodnevnoga života i kojemu, kad se pridodaju nove ideje, može standardizirati kulturni život diljem svijeta. Dakle, uprošćeno rečeno, čovjek bi jednom trebao funkcionirati kao računalo i to po *defaultu*, dakle onako kako je računalo tvornički postavljeno. No sama postavka se može i mijenjati i mnogo toga već standardiziranog može pasti u vodu.

Mislim da ova definicija globalizacije nije sasvim doradena. Nije mi namjera, a niti mogu, dati definiciju već samo pretpostavke onoga što mislim da čini globalizaciju, a koje se zaboravljaju. Zato sam ovaj rad podijelio na četiri vida globalizacije: ekonomski, politički i religijski i kulturološki.

Ekonomski oblik globalizacije

Od ekonomije, proizvodnje, sve kreće. Resursi nafte, vode, hrane postali su ključnima među onima koji sebe nazivaju globalistima. Svijet je suočen s mnogim nedaćama poput nestanka pitke vode, sve većeg pomanjkanja zdrave hrane te ogorčenom borbom za naftnim poljima. Ta borba je započela još u prošlom stoljeću. Uostalom pravi povod Prvom svjetskom ratu bila je izgradnja pruge Hamburg - Bagdad, a ne pucnji Gavriela Principa u Sarajevu. Uplašeni da će se Nijemci dokopati velikih izvora nafte u Perziji Engleska, SAD i Francuska, koja je uvijek pomalo po strani ali u blizini, na svaki su način nastojali spriječiti izgradnju te pruge. Rezultat je bio rat. Macchiavelli je pisao da su sva sredstva dopuštena vladaru da vlada zemljom. No isto tako je pisao i da se vladar mora znati ponašati i dobro prema svojim podanicima. Što su od toga osjetili mali narodi? Raspadom Austro-Ugarskog carstva manji narodi su dobili priliku da osnuju vlastite države no oni nisu imali ni moć ni školovane (čitaj: prepredene) političare da vode njihove zemlje. Zato je i dolazilo do utopističkih pokreta kakav je, za nas Hrvate bio Ilirski pokret. Pokret koji je predvodio Ljudevit Gaj nadajući se da će mu se pridružiti svi Slaveni. Naravno, pokret je propao i ostao samo uspomena na lijepu ideju koja nije imala šansu. Jer veći narodi među malima tražili su i veća prava ili se odmaknuli od pokreta. Ili, kako je to veliki pisac Aldous Huxley u svome djelu

"Životinjska farma" napisao: Sve su životinje jednake, samo su neke jednakije od drugih. U današnjem svijetu mi se svakodnevno susrećemo s tom proročanskom rečenicom. Niti ideja velikog Sovjetskog Saveza nije uspjela iako je izgrađena na mrtvim radnicima i seljacima koji su odbacili svoje tradicije i svečanosti i priklonili se novom poretku crvenih knjižica da bi potkraj prošloga stoljeća sve otišlo u nepovrat, kako u današnjoj Rusiji tako i u svim zemljama koje su Rusiji gravitirale ili bile anektirane. Sila još jednom nije molila Boga, već su se tradicijske kulturne baštine ponovo obnovile. I to što je moguće u izvornijem obiku. Međutim, nakon prvoga zanosa, opet se susrećemo sa zbiljom, a najgora zbilja je ekonomska zbilja ili neimaština, odnosno ponovno iskorištavanje samo na drukčiji način. Stvara se mafija, klanovi (to nisu tradicijski već interesni klanovi), pojavljuju se jako bogati ljudi koji čak i gore nego prije iskorištavaju narod. Pojavljuje se neki neokapitalizam koji to nije. Sve je dostupno, ali samo nekima. Dapače i u SAD-u većina ljudi živi na kredit i najmanjom pogreškom gubi sve. Postaje socijalni slučaj.

U gradovima se pojavljuje nova tradicija. I muž i žena rade. I to poslove na koje u starijim ili današnjim ortodoksnijim tradicijskim društvima nije bilo moguće pomisliti da će se dogoditi. A dogodila se nova podjela rada. Nije čudno ako muškarac glača rublje a žena za to vrijeme sjedi za računalom i piše. Svi, dakle, obavljaju sve. Da bi stigli namiriti dugove. To je nova ekonomska tradicija.

Politička globalizacija

Što je zapravo globalizacija i je li ona proistekla iz političkih, ekonomskih ili znanstvenih krugova? Vjerojatno iz svih pomalo jer ... Političari upravljaju svijetom slušajući savjete ekonomista koji se konzultiraju sa znanstvenicima. No bez obzira na proučavanja, znanstvene skupove, promišljanja prošlih globalističkih pokušaja na kraju opet dolazi politika i političari koji daju zadnji sedmi ili osmi pečat.

Uzmimo za primjer veliki globalistički pokret borbe protiv pušenja. Reklame, televizijske emisije, jumbo plakati, edukacijski programi, svi oni upućuju na to da je pušenje štetno i, dapače, što i piše na svakoj kutiji cigareta, da ćete uvlačenjem duhanskog dima zaraditi rak. No rak dobivaju i djeca koja nisu ni osjetila duhan. Sada postavljam pitanje: Zašto se ne ukine duhanska industrija? Jednostavno zato što su profiti od duhana preveliki da bi se ukinula samo tako - preko noći. Osim toga mnogi bi ljudi ostali bez radnih

mjesta što bi, posve sigurno, izazvalo socijalne nemire diljem svijeta. Naravno da centrima moći do toga nije stalo i oni će radije upozoravati, ali neće učiniti ništa. Dakle, profiti su veliki i mnogi jako dobro žive od duhanske zarade. Ili velike spektakularne akcije protiv trgovine drogom, pogotovo u SAD-u, dobivaju naslovne stranice velikih časopisa i novina. No ne govori se o tome da je u SAD-u zabranjen freon - plin potreban za mnoge industrije. Kako te industrije posluju? Švercom freona koji je nekoliko puta veći od krijumčarenja droge. Mali narodi, zaputimo se malo diljem svijeta, pogotovo u Latinskoj Americi, preživljavaju uz pomoć kokaina ili točnije lišća koke koja se daju djeci da bi preživjela. Treba li i njima ukinuti taj, ponekad, jedini izvor za preživljavanje? Kada bi svi bili dosljedni - da. Ali to je ipak po strani, jer se time ne ugrožava ničija dobit. A može li im se pomoći? Naravno da može. No licemjerne humanitarne akcije i zabave, nisu sve, naravno, služe više za promidžbu tako zvanih dobrotvora nego kao stvarna pomoć onima kojima pomoć treba. U Africi, Južnoj Americi, Australiji, Aziji, ali i u istočnim dijelovima Europe. Kako uoče ti ljudi preživljavaju? Teško ili nikako. Za vrijeme bivše Jugoslavije jedan je američki ekonomist usporedio jugoslavensku ekonomiju s bumbarom. Naime po ni jednom aerodinamičnom zakonu bumbar ne bi smjeo letjeti, a ipak leti. Tako i ekonomije malih naroda kakav je i Hrvatski sve više potpadaju pod utjecaj i vladavinu moćnika koji im, preko kredita, lon poslova, i sličnih ekonomskih stvari na poticaj političara dopuštaju da lete, ali sve manje i manje. Kriza nikome ne odgovara pa se stalno nalaze spasonosna rješenja na kojima "mali" narodi moraju biti zahvalni, ali i prihvatiti pravila igre koja im zadaju politički moćnici ne pitajući se za njihove posebnosti, običaje, tradicije. Zašto? Zato što političari stvaraju nove tradicije. Svoje i vlastite koje svi moraju prihvatiti, inače - propast je neminovna i dovodi do najtragičnijeg dijela svjetskoskupnosti - terora.

Je li Bliski Istok kolijevka terora? Iako bi se mogli pozivati na Bibliju i na, recimo, zelote, koji su bili prava gerilska i teroristička skupina koja je djelovala za vrijeme Isusa Krista i koja se borila protiv Rimljana, Bliski Istok je bio, a i danas je ogromno terorističko područje u kojem djeluju razne terorističke grupe. No na pitanje je li tamo zaista rođen terorizam teško je reći. Terorizam je tamo možda stvoren i danas ima neiscrpne sofisticirane metode, ali i novac te prirodne resurse nafte, te je postao velika prijetnja Zapadu, ali i Ostalima, kako ih naziva David S. Landes u svojoj sjajnoj knjizi "Bogatstvo i siromaštvo naroda" parafrazirajući djelo Adama Smitha "Bogatstvo naroda". Naravno da je terorizam za svaku osudu, jer ginu

uvijek oni najneviniji. No postoji i druga vrsta terora - terora Zapada prema Ostalima. Spakirano u celofan u kojem je marcipanski Djed Mraz i koji se poklanja siromašnima za njihovu dobrobit gubi se iz vida, ili je sve dobro promišljeno - što je vjerojatnije, da od bilo kakve humanitarne pomoći nema koristi. "Ostalima" se treba pružiti način da prežive. Da razviju svoje obrazovanje, industriju, a ne da stalno ovise o nekim posebnim izaslanicima ili protektorima koji, više je nego jasno, zastupaju interese svojih zemalja. Osim toga Zapad prema Ostalima nema obzira za njihove kulturne i tradicijske potrebe. Oni nameću svoje i gledaju da će se vremenom Ostali s tim pomiriti. No to, koliko god futuristički zvučalo, a zna se da futuristi najčešće griješe, neće se dogoditi. Zašto? Zato što Zapad u svojoj isplaniranosti Vrlog novog svijeta ne računa da svaki narod ima pravo na svoje običaje, svoje tradicije, svoju povijest. Tu se greška može potkrasti jer je Češki pisac Jaroslav Hašek kroz usta svoga dobrog vojaka Švejka lijepo rekao: "Pravde nema, ali narod ima na nju pravo." I tu dolazimo do religijskih i kulturoloških promjena koje će se dogoditi ili u se već dogodile.

Religijska globalizacija

Tko će jednoj ogromnoj zemlji kakva je Kina nametnuti religijske promjene? Nitko, jer Kina ni nema službene ni bilo kakve religije već samo učenja Lao Tsea. No religijske globalizacije već mo doćivjeli. U kršćanskoj crkvi sv. Pavle bio je prvi pravi *manager* - globalist. Njegova je misija bila da svi ljudi postanu kršćani. Zašto to nije bio sv. Petar? Zato što je vjerovao da će se sve dogoditi voljom Božjom pa je završio u cirkuskoj areni na osmom brežuljku Rima kamo su smješteni robovi i doseljenici i bio tzv. terra incognita. Objješena na glavu i raspet na križ izdahnuo je neznajući da će sv. Pavao puno boljim metodama raširiti kršćanstvo. I uništiti sve poganske Bogove i obrede koje je mogao, služeći se raznim metodama. Sličnu globalizaciju religijskih razmjera načinio je i muslimanski prorok Muhamed. Isprva je tolerirao one koji su obavljali svoje obrede, ali kasnije je nastojao uništiti sve kumire i proglasio samo jednu vjeru - muslimansku. I sv. Pavao i Muhamed vjerovali su da su uveli vjeru za vijeke vjekova. No kako se povijest razvijala, stvari su postajale drukčije pa su se u kršćanstvu raskolile crkve i nastali novi kršćanski pokreti kao što su protestantski, kvekerski, mormonski, kalvinistički itd., dok je kod muslimana nastao raskol na šiite i sunita. Kasnije su nastale i nove vjere koje su uzele i velikoga maha na Zapadu, ali i neke istočnjačke, pogotovo

budizam koji je za vrijeme hippie pokreta postao gotovo glavna vjera među ljudima čiji je slogan bio "Svi će ljudi biti braća" i koji su osnivali hippie komune nastojeći kroz glazbu i miran život suzbiti državni teror. Jer u doba najvećeg procvata hippie pokreta buktio je rat u Vijetnamu. Što su hipici postigli? Ništa. Većina se, kada je poodrasla, priklonila konvencionalnom načinu života i iz tzv. hippie religije nastali su yuppies. Poslovni ljudi ili političari. Navodno je i Bill Clinton u mladosti bio hippie. No to je manje važno, bitno je da su predvodnici hipija od kojih je najpoznatiji Thymoty Leary, postali biznismeni koji su unovčavali svoju hippie mladost ili "Three Days Of Peace and Music" kako je prozvan najključniji hippie dogašaj festival u Woodstocku. Mir, bratstvo, pomoć drugima ostala su iza nas. Hipija, osim u nekim enklavama, više nema. Iako nikada nije bio religija, hippie pokret je imao sve značajke religije. Želja za mirom, slobodom, slobodna ljubav, a u ostalom imali su i svoga Judu Iskariota - Charlesa Mansona - koji je zadao definitivni i smrtni udarac toj polureligiji koja nije imala klasične obrede, ali je imala gotovo sve što jedna religija mora imati, a najvažnije vjernike i sljedbenike.

Kulturološka globalizacija

Sve dosada napisano spada u određeni vid kulture. Svjetoskupnost je već ušla u pore i posve malih naroda. Ostali se nadaju da će im Zapad ponuditi sve, a da zauzvrat neće tražiti ništa. To je sigurno nemoguće. Tradicijska kultura će opstati, jer možda za nekoliko stoljeća svi ljudi i postanu braća, ali sa svim svojim različitostima. Bilo u vjeri, obredu, načinu svakodnevnog života. Mali narodi će se oduprijeti naletu Velike braće i sačuvati svoj identitet. Jer o identitetu se radi. Svi ogromni etno projekti od glazbe pa preko raznih oblika umjetnosti i znanosti ipak neće moći uništiti identitet i volju naroda da sačuva svoju osobnost. Zašto? Ako i sve nestane ostat će opet usmena predaja u kojoj će se na vlastitom jeziku prenositi ono što je nekada bilo, a neko će to zapisati - na papir ili računalo, svejedno. Globalizacija će ekonomski, najvjerojatnije morati reterirati zbog prijetnje terorizma iz, poglavito, Arapskog svijeta. A teroristi će uzeti sve ono sofisticirano od Zapada i njime se koristiti za svoje ciljeve koji ponekad i nisu samo očuvanje identiteta već njihov način globalizacije.

Važno je napomenuti da je, naročito kroz medije, razvijen i sve se više razvija svijet zabave i lako stečenoga novca. Primjer nam je upravo osvanuo na tv-ekranima pod nazivom Big Brother iako

emisije sličnoga tipa nisu daleko. Prvo što sam primjetio jest da su svi akteri jako ekstrovertirani, pričaju bedastoće, a ljudi to čekaju, vire, gledaju što će se desiti. Nije važno što tko zna već koliko je ljudima simpatičan. Krajnji rezultat je zastrašujući: Netko bez imalo truda dolazi do ogoromne svote novca i već u mladim danima rješava svoju egzistenciju. Što će toga mladoga čovjeka dalje zanimati? Dodao bih još da je i industrija zabave podijeljena na kao i znanost: na egzaktnu i, recimo, humanističku. U egzaktnu zabavu svakako spada sport. Koliko golova ili koševa daš tada pobjeđuješ i nagrađen si ogromnim iznosima novca. Ona druga zabava iskazana kro popularnu glazbu, film i srodne svodi se opet na to da se mladi čovjek vrlo lako i jednostavno obogati, a da ne zna ništa o glazbi. Dodao bih tek da se danas glazba gleda, bitan je tv-spot, a sve manje sluša. U svakom slučaju najbitnije je ostvariti profit, a što od toga dobivaju znanstvenici ili nadareni mladi ljudi. Mrvice s velikog gozbenog globalnog stola koje moraju pobrati s poda da bi nastavili u svojim istraživanjima. Naravno u tome im pomažu, natrpavši stol za vlastitu promidžbu upravo spomenui zabavljači različitih tipova.

Drugi narodi, Hrvati na primjer, također će se pokušati okoristiti svim blagodatima Zapada, ali će i dalje čuvati svoje običaje, nošnje, plesove i svu tradicijsku kulturu ma koliko svako selo imalo računala ili mobitela.

Do sveukupnosti svijeta će jednoga dana vjerojatno doći, ili svijeta neće biti. A svaki narod će uzimati ono što mu treba, a odbacivat će ono što misli da ugroćava njegov kulturni identitet. Zato mislim da globalizacija ima i svojih dobrih, ali i loših strana. Završit ću s dva dvostiha, jedan i doba elektrifikacije (koja je također bila mrvica globalizacije, a drugi koji bi se mogao primijeniti i danas i za kojeg mislim da objašnjava kako bi sve vezano uz globalizaciju i tradicijska društva moglo, odnosno, kako to već danas izgleda.

Dakle prvi: elektrifikacija

Popela se čaba na banderu

Misli rulja da je došla struja

I drugi mobitelsko-internetski

Cura šorom s mobitelom šeta

Jer njen dika surfa interneta.

IZVORI

1. Andersen, Lars Even: Globalizacija: zašto ne uspjeva; Zagreb, Stajer-Graf d.o.o. 2003.
2. Gray, John: Laćna zora (Iluzije globalnog kapitalizma); Masmedia, Zagreb, 2002.

3. Landes, Davis S.: Bogatstvo i siromaštvo naroda (Zašto su neki tako bogati, a neki tako siromašni); Masmedia, Zagreb, 2003.
4. Machiavelli, Niccoló: Vladalac, Reč i misao, Beograd, 1976.
5. Mercier, Jacques: Povijest Vatikana; Barbat, Zagreb, 2001.
6. Mujtaba Sayid i Musawi Lari, Rukni: Islam i zapadna civilizacija, Obzorja, Sarajevo, 1998.
7. Parsons, Talcott: Društva, Evolucijski i poredbeni pristup; August Cesarec, Zagreb, 1988.
8. Polšek, Darko: Rašanje nacije, Kronika jednog skeptika u radoblju tranzicije 1994 - 1995. Biblioteka Hrvatski radio, Zagreb, 1997.
9. Riesman, David: Usamljena gomila; Nolit, Beograd, 1965.
10. Servan-Schreiber, Jean-Jacques: Svjetski izazov, Globus, Zagreb, 1981.
11. Waltz, Kenneth N.: Čovjek, država i rat; Barbat, Zagreb, 1998.

GLOBALIZATION – THE PRESENT PERFECT TENSE
(*Summary*)

The fear of globalization is spreading around the world. From the point of view of common people or from a micro-perspective, the paraphrase of Engels' well-known saying really seems to be true. With this paper I would primarily like to pose some questions, because the answers are yet hard to find. Globalization did not appear yesterday or in recent times. It has been occurring in cycles throughout the human existence, in times of wars led by great conquerors and in their vast empires that generally failed, while common people only served to fulfill someone's ambitions (sick ones – sic!). So, if we have a look back toward the past, we can conclude that the great conquerors such as Alexander the Great, Julius Caesar, Charlemagne, crusaders, Hitler, Stalin and numerous minor (or less known) dictators and conquerors actually wanted the world for their very own. None of them cared about traditions of other, smaller nations, but they all wanted to impose their own culture and civilization or, better to say, their own ways of thinking.